

Hamarin kalatien ja kaupunkipuron toteuttamishanke

Teknisten palveluiden lautakunta 26.06.2023 § 93
1192/02.05.01.01/2023

Valmistelija

Ympäristöpäällikkö Tapio Koistinaho

Hamarin voimalaitoksen lähellä sijaitsevien vanhojen maa-aineskaivantojen "kohtalosta" on keskusteltu Ylivieskassa useamman vuosikymmenen ajan. Vuonna 1996 laaditussa asemakaavassa kaivannot ovat pääosin vesialuetta. Sittemmin keskustelussa on ollut mm. vaihtoehto, missä alue olisi täytetty rakennusmaaksi. Keskustelu on voimistunut sen myötä, kun kaupunkikeskustan asemakaavoitus ja rakentaminen on edennyt Koskipuhdon suuntaan. Sittemmin vaihtoehdoksi on noussut alueen osoittaminen virkistyskäytön tarpeisiin.

Vuonna 1984 rakennetun, putouskorkeudeltaan 6,5 metrisen Hamarin voimalaitoksen "ohittaminen" kalatiellä konkretisoitui ensimmäisen kerran syyskuussa 2017, jolloin asiaa pohdittiin ELY-keskuksen edustajan ja suunnittelijan kanssa. Tältä pohjalta alaan erikoistunut suunnittelija valmisteli vaihtoehdot, missä voimalaitos ohitettaisiin joko ns. teknisellä kalatiellä tai kaupunkipurolla. Tekninen kalatie törmäsi vaihtoehtona mm. tilan ahtauteen, kaupunkikuvallisiin kysymyksiin sekä voimalaitoksen huoltoon liittyviin tilavaatimuksiin. Lisäksi hanke olisi ollut kallis, kustannuksiltaan jo tuolloin yli miljoona euroa.

Tämän jälkeen kaupunkipuron toteuttamisesta on esitetty useampia sijoitusvaihtoehtoja, mutta kuitenkin siten, että linjaukset kulkisivat edellä mainittujen kaivantojen kautta edistään alueen kaupunkikuvaa, virkistyskäyttöä ja luonnon monimuotoisuutta. Kaupunkipuron - kalatien - purkupaikan sijoittuminen voimalaitospadon välittömään läheisyyteen osoittautui korkoerojen ja kaupunkikuvallisten kysymysten vuoksi hankalaksi. Asemakaavoituksen eteneminen voimalaitoksen yläpuolella lähemmäksi penkerettä nosti pohdintaan uusien asuinalueiden hulevesien käsittelyn tarpeen ja vesien johtamisen jokeen. Näiden kysymysten ratkaisemiseksi toteutettavaksi vaihtoehdoksi valikoitui linjaus, missä penkereen takaisia vesiä keräävään ojaan johdettaisiin lisävettä joesta. Oja on valtion "hallinnassa" ja se liittyy jokivarren tulvasuojeluratkaisuihin ja turvaa penkereen takaisten alueiden kuivatusta. Ojavesiä ei enää ohjattaisikaan loppuvaiheessa putkella padon alapuolelle, vaan vedet kulkisivat em. lammikoiden kautta ja edelleen kaivettavaa uomaa padon alapuolelle. Näin syntyisi selkeytettyjä hulevesiä johtava, lisävettä joesta saava kaupunkipuro, joka toimisi myös kalatienä.

Tämän monivaiheisen, maankäytön suunnittelun sekä luonto- ja virkistysarvot huomioon ottaneen tarkastelun kautta on päädytty hankkeeseen, jonka yleissuunnitelma on liitteenä. Penkereen takana, kaupunkipuron varrella on vireillä useita asemakaavahankkeita, eri vaiheissaan. Tämän hetkisten arvioiden mukaan alue tulee rakentumaan lähivuosina. Suunnittelussa ja kaavoituksessa tulee ratkaistavaksi alueen kiinteistöillä ja katuverkolla muodostuvien hulevesien käsittely ja johtaminen. Näiden kaupunkivesien kokoamiseen ja käsittelyyn arvioidaan tarvittavan useita kosteikkoja tai muita luonnonmukaisia, vesiä myös viivyttäviä ratkaisuja.

Hankkeen kustannuksiksi on yleissuunnittelussa arvioitu noin 550 000 euroa. Lammikoiden yksityiskohdat, puron muotoilu sekä kosteikkojen sijoittuminen, rakenne ja mitoitus ratkaistaan tarkemmassa suunnittelussa,

joka sisältyy hankkeeseen. Suunnitteluun ja toteutukseen tuo haasteensa lammikoista havaittu viitasammakkopopulaatio, jonka tarkempi kartoitus on meneillään. Viitasammakko on luonnonsuojelulla rauhoitettu ja kuuluu EU:n luontodirektiivin IV (a) lajilistaan. Lajin lisääntymis- ja levähdyspaikkojen hävittäminen ja heikentäminen on luonnonsuojelulain mukaan kielletty. Lampiin kohdistuvissa toimenpiteissä on siten turvattava populaation elinvoimaisuus, sitä mielellään edistäen.

Puroon Hamarin padon yläpuolelta johdettavasta lisävedestä on sovittava voimalaitoksen omistajan Killin Voima Oy:n kanssa. Tästä on neuvoteltu kaupungin ja Killin Voima Oy:n edustajien kesken alkuvuoden aikana. Kalatien ja kaupunkipuron yhteys jokeen voimalaitoksen yläpuolella on välttämätön hankkeen tavoitteiden kannalta.

Hankkeeseen on haettu valtionavustusta 30.11.2022 päättyneessä, merenhoidon sekä vesistö- ja kalataloustoimenpiteiden toteuttamiseen suunnatussa haussa. Rahoittajan esityksestä hanke on sen jälkeen jaettu kahtia, jolloin Lapin ELY-keskus on myöntänyt penkereen läpäisevään rakenteeseen jokiveden johtamiseksi puroon 50 %:n rahoitusosuuden ns. Nousu-rahoituksena (kustannusarvio 85 000 €, avustus enintään 42 500 €). Avustus on käytettävissä 13.11.2024 saakka.

Hankkeen etenemistä on rahoittajan aloitteesta vaiheistettu ja avustushakemusta rajattu tältä pohjalta. Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus on tämän jälkeen 19.6.2023 myöntänyt kalatiehen/ puroon lampien yläpuoliseen osaan hulevesiratkaisuineen enintään 53,55 %:n avustuksen (kustannukset 305 100 € ja avustus enintään 163 381,05 €). Tämä avustus on käytettävissä 15.11.2025 saakka.

Hankkeen loppuosaan, eli lammikoiden muotoiluun viitasammakon elinolosuhteet turvaten ja lammista jokeen voimalaitoksen alapuolelle päätyvän puron toteuttamiseen haetaan valtionavustusta myöhemmin, vuoden 2023 lopulla ja/tai vuonna 2024 avautuvissa rahoitushaussa.

Suunnitellun kaupunkipuron varren maanomistajille on 21.11.2022 järjestetty tiedotus- ja keskustelutilaisuus, missä kaikki maanomistajat suhtautuivat tässä kuvattuun hankkeeseen myönteisesti.

Asiantuntijoiden mukaan puroon johdettava lisäveden tarve on kalatietä ajatellen ns. talvikaudella (1.11.-30.4.) 100 l/s ja kesäkaudella (1.5.-31.10.) 200 l/s. Killin Voima Oy:n kanssa käytyjen neuvottelujen jälkeen yhtiö on tarjonnut lisäveden johtamista puroon joko kertakorvausta vastaan (117 000 €) tai vuosittain, yhtiölle aiheutuvan menetyksen korvaamisena HELSPOT-hintaan pohjautuen (sähköpörssissä kysynnän ja tarjonnan mukaan määräytyvä sähkön hinta). Korvaus määräytyisi tällöin em. kesäkaudella 46 MWh:n ja talvikaudella 19 MWh:n mukaan. Killin Voima Oy on halunnut em. korvaukset maksettaviksi vesilain säädöksiin perustuen 1,5-kertaisina. Valmistelussa on lähdetty siitä, että edunmenetys Killin Voima Oy:lle korvattaisiin vuosittain.

Lautakunnalle toimitetaan oheismateriaaleina hankkeen yleissuunnitelma täydennyksineen sekä päätökset hankkeeseen saaduista valtionavustuksista.

Valmistelijan esitys:

1.	Teknisten palveluiden lautakunta hyväksyy osaltaan hankkeen yleissuunnitelman täydennyksineen ja vahvistaa valtionosuuden myöntäneille toteuttavansa hanketta rahoituspäätösten mukaisesti.
----	---

2.	Lautakunta oikeuttaa teknisen johtajan kaupungin puolesta valmistelemaan ja allekirjoittamaan Killin Voima Oy:n kanssa Kalajoesta kaupunkipuroon/ kalatiehen johdettavaa lisävettä koskevan sopimuksen, perustuen vuosikorvaukseen yhtiölle aiheutuvasta edunmenetyksestä. Sopimus tuodaan tiedoksi lautakunnalle.

Esittelijä	tekninen johtaja Leena Löytynoja
Päätösehdotus	Teknisten palveluiden lautakunta hyväksyy valmistelijan esityksen Hamarin kalatien ja kaupunkipuron toteuttamiseksi ja hankkeessa etenemiseksi.
Asian käsittely	Asiantuntijana kuultiin ympäristöpäällikkö Tapio Koistinahoa.
Päätös	Hyväksyttiin.